

לדין הכרזה. ולפיו, המשך הפסוק "ולא יוסיפו לעשות" הוא מיותר, ולכן הוא נדרש לאזהרת עדים זוממים.

מתניתין:

משלשין, מחלקים את עונש ההזמה בין העדים בשוה בעדות ממון, שעונשה ממון.

ואין משלשין, אין מחלקים את העונש במכות. (19) כאשר עדים זממו להלקות את הנידון, וכשהוזמו התחייבו מכות, אין מחלקים את המכות ביניהם, אלא כל אחד מהעדים לוקה את כל מנין המכות שזממו להלקותו.

כיצד? —

אם העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתיים זוז, ונמצאו זוממין, משלשין ביניהם.

אם היו שני עדים משלם כל אחד חצי, ואם שלשה משלם כל אחד שלישי, וכן הלאה.

"לא תענה" נצרך לאזהרה למלקות, שלוקים עליו, ומנין לו אזהרה לעונש "כאשר זמם"?

אמר רבי ירמיה: נפקא ליה לרבי מאיר אזהרה ל"כאשר זמם", מהמשך דברי הכתוב "ועשיתם לו כאשר זמם" — שנאמר "והנשארם ישמעו ויראו, ולא יוסיפו לעשות עוד".

ומקשינן: אם כן, לרבנן, למה הם לומדים אזהרה לעונש "כאשר זמם" מ"לא תענה ברעך עד שקר"? והרי בפרשת עדים זוממין עצמה נאמרה האזהרה ש"לא יוסיפו לעשות" כן!?

ומשינן: ההוא קרא, מיבעי ליה, לרבנן — להכרזה!

ה-א

ללמדנו שצריך להכריז אחרי שמענישים אותם, (18) שעונשם בא על זממנו לחייב את הנידון, ובכך ייראו השומעים מלעשות כמעשיהם.

ואילו רבי מאיר — מ"ישמעו ויראו" נפקא

המשנה חלוקה לשלשה, שהרי לא ניתן לחלקן בשוה לשנים.

ואמנם יש לעיין, אם היו משלשין במכות ובאו רק שני עדים כיצד היו מחלקין? והריטב"א כתב, שלא שייך לחלק לשנים והוי כמיתה, ועיין להלן.

והרמב"ם (פי"ז מסנהדרין ה"א) כתב, שמלקות דינם בארבעים, ופיחתו חכמים מכה אחת כדי שאם יטעה לא ילקנו אלא כדינו. ואם כן, כשמחלקים לשנים, אפשר לתת לכל אחד עשרים.

ועיין בערוך לנר לענין מלקות הראויות להשתלש.

18. רש"י כתב "כך וכך נהרג פלוני". ודקדק הערוך לנר דשיטתו שרק על נהרגין מכריזים. אך הרמב"ם (פי"ח ה"ז מעדות) כתב "והוזמו, והרגנום. או לקו, או ענשנו אותן כך וכך דינרים. עוד שם ברמב"ם: כותבין ושולחין בכל עיר ועיר.

ומרש"י משמע שמכריזים רק בבית דין. והיינו שלרש"י ההכרזה היא מדיני התראה לעומדים ורואים את הדין. אך להרמב"ם אין הכרזה כלל, אלא רק הודעה לכל העם, שיזהרו בדין. ואילו הרואים את עשיית העונש, אינם צריכים להתראה נוספת.

19. התוס' יו"ט כתב, כי משום מלקות נקטה

אף כאן, כשזממו לחייבו מלקות, אין מלקות למחצה, אלא כל עד לוקה את כל המלקות, כמו שהוא היה נהרג במיתה גמורה אם היה מעיד על חברו עדות המחייבת אותו מיתה.

רבא אמר מקור אחר לכך שאין משלשים במכות:

בעינן, צריכים אנו לקיים בעדים "כאשר זמם", וליבא, אם ילקה כל עד רק חלק מהמלקות.

כי אם ילקה כל אחד מהעדים רק חלק מהמכות, אין את קיום העונש כאשר זמם, שהרי הם זממו להלקות את הנידון לבדו מלקות ארבעים בשלימות.⁽²²⁾

ומקשינן: אי הכי, שבחלוקת עונש המלקות בין העדים לא מתקיים "כאשר זמם", הרי כשהעידו לחייב ממוון, נמי ישלם כל אחד מהעדים ככל אשר זמם, ולמה משלשין ביניהם?!

אבל, אם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים, ונמצאו זוממין — כל אחד ואחד מהעדים לוקה ארבעים.

ובטעם החילוק נחלקו אמוראים בגמרא.

גמרא:

והוינן בה: מנא הני מילי,⁽²⁰⁾ שאם זממו העדים לחייב מלקות, כל עד זומם לוקה את כל הארבעים?

אמר אביי: נאמר "רשע" בחייבי מלקיות, [בספר דברים כה] "אם בן הכות הרשע".

ונאמר "רשע" בחייבי מיתות בית דין, [במדבר לה] "אשר הוא רשע למות".

ולומדים בגזירה שוה "רשע — רשע".

מה לחלן, בחייבי מיתות, אין מיתה למחצה, אלא נהרגין כל העדים הזוממין⁽²¹⁾ —

21. הקשה הרמב"ן והריטב"א, הא "אין דנים אפשר משאי אפשר". ובמיתה אי אפשר לחלקה, ואילו מלקות יכולים לחלקן כמספר העדים!

ותירץ הרמב"ן שהלימוד הוא ממה שמתחייבים מיתה, ואם היו משלשין היה צריך לפוטרו מיתה, לפי שאין לענשם יותר ממה שענשו. ועיי"ש שדחה תירוצו זה, היות וזה לימוד בגילוי מילתא ולא בגזירה שוה.

והריטב"א כתב, שיש מלקות שאי אפשר לשלשן, כגון שהיו שני עדים או יותר משלשה, וכדלעיל במשנה.

22. תוס' (בב"ק פו ב ובסנהדרין לג ב) והרמב"ן והרשב"א כאן כתבו, שרבא לא פליג

20. האבי עזרי (פ"כ מעדות ה"ח) תמה: למה נחוץ לימוד לחייב מלקות לכל אחד, והרי מה שאינו לוקה שתיים בעדות מלקות, הוא משום שחייב שתי המלקות הוא מאזהרה אחת, שה"לא תענה" מזהיר על ה"כאשר זמם". אך כאשר אי אפשר להלקות כל המלקות, ילקה ארבעים משום "לא תענה" גופו.

והוכיח מכאן ליסודו, שאין לוקין על לא תענה אלא בהתראה, ועדים זוממין אין בהם התראה. ורק בעדות בן גרושה לוקין גם על לא תענה בלי התראה, משום הילפותא דמשפט השוה לכלם (בכתובות לג א), שמשמעו, שבכל משפט תהיה אפשרות לקיים הזמה, ומלקות של לא תענה הם תחת עונש הזממה בבן גרושה. ועיין עוד לקמן בעמוד ב.

מתנתין:

אין העדים נעשים זוממין לבטל עדותם בתורת ודאי, לחייבם ב"כאשר זמם" — עד שיזומו העדים המזימים את העדים הזוממים עצמן!

שתהיה ההזמה בהם עצמם, ולא שיכחישום בעדות בענין התובע והנתבע, או בענין ההורג וההרוג.⁽²⁴⁾

ומבאר המשנה: כיצד היא ההזמה בעדים עצמם, וכיצד היא ההכחשה בעדותם?

אם אמרו העדים הראשונים, הזוממים:

ומתריצין: ממון — מצטרף! כיון שחיוב ממון הוא תשלום לנידון, יכול כל עד ליתן את חלקו, ומכולם יחד מקבל הנדון את כל אשר זממו להפסידו, ונחשב הדבר כתשלום אחד של "כאשר זמם".

אולם עונש מלקות — לא מצטרף! שאם נחלק ביניהם את מנין המלקות הרי כל עד בפני עצמו אינו נענש במלקות שלם, ואין מה שיצרפם למנין מלקות שלם שזממו להלקות!

[ועיין בהערה⁽²³⁾ ביאור הסברא בחילוק זה].

ובלשון הנימוק: "אין ראוי לצרף חצי מלקות של זה עם חצי מלקות של זה, שהרי הם שני גופין.

וביאר השערי יושר (ש"ז פ"א), שבממון העיקר שיקבל הנדון את תשלום הממון, ואילו במלקות העיקר הוא להעניש העדים. וכתב עוד, שאין לומר על פי דברי הגר"ח [לקמן דף ו'] המחלק בין ממון למלקות, שבעדות ממון כל אחד מהעדים פועל רק את חלקו בעדות ולכן כשזומום משלם רק את חלקו, ואילו לגבי מלקות כל העדים פועלים יחד. ודחה סברא זאת, שאם כן, ממעט העד השלישי את חלק שני העדים. וכמו כן, אי אפשר לומר שאם יהיו שלשה עדים זוממים בממון יתן כל א' מחצה, ויקבל הנידון יותר ממה שחייבוהו, כי זה לא יתכן.

והבית הלוי (בפרשת בשלח) ביאר, שבממון, מאה הוא מחצית ממאתיים. אך במלקות אין החלוקה במנין בלבד, כי צריך לחשב גם את הכאב שגובר והולך בכל מכה ומכה, וזה אינו ניתן לחלוקה במספר בין העדים.

24. כך פירש"י ותוס' ושאר הראשונים. אך הר"ח הביא שהגאונים פירשו עד שיחרישו ולא

על גזירה שוה "רשע רשע", רק סובר שאין צורך לדורשה כדי ללמד שאין משלשין, היות ומגוף הפסוק משמע כן.

וכן משמע בפירוש המשניות להרמב"ם, שהביא את הגזירה שוה של אביי, אף שהלכה כרבא, ומשמע דלא פליג.

אך הפורת יוסף כתב, שיש נפקא מינה בין אביי לרבא, אם אין הנידון והעדים שוים בכחם לקבל מלקות. לאביי הוא חיוב מלקות, ותלוי רק בעדים, ולרבא הוא חיוב רק כאשר זממו על הנידון, ותלוי בכוחו.

והגר"ש רוזובסקי אמר, שמלשון רבא "מלקות לא מצטרף", משמע שהוא אינו חולק וסובר שכל אחד חייב מלקות בפני עצמו, אלא הכת כולה מתחייבת במלקות אחת, כמו בממון. אלא שאין קיום לעונש מלקות בחצאין לכל עד, כי לפחות מארבעים מלקות אין שם "מלקות", אלא מכות. אבל בממון מצטרף ומתקיים העונש על הכת בשלימות.

23. הריטב"א כתב, שהממון מצטרף ביד הנדון אבל במלקות שאין הנענש הראשון מקבל כלום אינו מצטרף ביד הזוממין.

מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש, בזמן מסויים במקום מסוים.

ואמרו להם העדים השניים: היאך אתם מעידין על אדם זה שראיתם אותו הורג את הנפש בזמן ההוא במקום ההוא? והרי זה לא יתכן שראיתם אותו עושה כך באותה שעה, שהרי נהרג זה, או ההורג זה — היה עמנו כל אותו היום שלפי עדותכם אירע בו המעשה, במקום פלוני! ואותו מקום הוא רחוק מהמקום שלדבריכם ראיתם בו את המעשה, ולא יכולתם לראות את המעשה הזה במקום שאמרתם.

ובהכרח, שעדותכם עליו בשקר יסודה!

זאת היא הכחשת העדות אך לא הזמת העדים עצמם, ולכן — אין אלו העדים הראשונים, נחשבים עדים זוממין, כי רק עדותם הוכחשה, ולא הוזמו הם עצמם, והרי זה נידון כשתי כתות המכחישות זו את זו,

שיש להסתפק מה היא האמת.

אבל, אם אמרו להם העדים השניים לראשונים: היאך אתם מעידין שכך ראיתם בזמן פלוני במקום פלוני, והרי לא יכולתם לראות מעשה זה שהרי אתם הייתם עמנו כל אותו היום במקום פלוני אחר, (25) שהוא רחוק מהמקום שהיה בו המעשה, לדבריכם, ולא הייתם יכולים לראותו באותו היום באותו מקום —

הרי אלו, העדים הראשונים, נעשים עדים זוממין, ונהרגין הראשונים, הזוממים, על פיהם של השניים, המזימים. והאמינה התורה לעדים המזימים ולא למזומים, כיון שהמזימים מעידים על גופם של הראשונים, שהיו במקום אחר. ואין הראשונים נאמנים להכחישם. (26)

וממשיכה המשנה ואומרת: אפילו אם אחר שהעידו השניים, המזימים, והזימו את

יכחישו המזומין את המזימים.

ובמשפטי שבוועות (ח"ב שער ה') סיים רב האי דאם הזימום שלא בפניהם או שלא שתקו, אינה אלא הכחשה, ובטלה העדות. והקשה עליו החת"ס (ח"מ קמ"א), אם כן, כל עדות היא עדות שאי אפשר להזימה, שהרי יכולין להכחיש המזימין!

ועל מה שכתבו, שהזמה היא רק כשמודים או שותקים, הקשה האור זרוע (פסקי ב"ק, ש"ה) שהרי כאשר מודים לעדים, שוב אי אפשר להזימם, וליכא זוממי זוממין.

ותירץ הגר"ש רוזובסקי, שבמלקות ומיתה לא מהני הודאה, ובממון כשמודים אחר העדות, הרי בשעת הגדה יכלו להזימה.

25. בנימוק"י כתב שמעידין שהיו במקום רחוק

יותר ממהלך יום.

וכתבו האחרונים דהיינו רק כשלא אמרו באיזה שעה היה המעשה. ובגמרא מוכח שאין צריך מהלך יום שהרי אף בבירה שאין רואים מצד לצד שייכת הזמה.

וברמב"ם נקט לשון מתניתין שאי אתם יודעים שהרג ביום זה בירושלים שאתם עצמכם הייתם ביום זה עמנו בכבל,

ותמה הרש"ש, הרי מירושלים לבבל מהלך כמה ימים. ובאופן זה די שיאמרו שהיו עמם כמה ימים קודם, ולא היה זמן מספיק להגיע למקום המעשה. וכן מבואר בירושלמי שמזימין עדות על חמשה בחצר כקיסרי, כשאומרים שהיו עמם בעשירי בחדש בצפורי, [לפי הפני משה].

26. כתב מהרי"ט (ח"ב אה"ע ל"ז), דכל שכן

ביניהם, והחליטו להזים את כל העדים שיבואו להעיד על המעשה הזה.

ולכן אינו נחרג [אינה נהרגת] על פיהם של המזימים אלא רק עדי הכת הראשונה בלבד.

ובגמרא יבואר למה לא נבטל את עדותם גם לגבי הכת הראשונה.

גמרא:

דנה הגמרא מנא הני מילי שאין הזמה אלא כשמעידים על העדים עצמם שלא היו במקום המעשה? —

אמר רב אדא: דאמר קרא "והנה עד שקר העד, שקר ענה באחיו".

ומדיוק הלשון, שלא נאמר "והנה העדות שקר" אלא "שקר העד",⁽¹⁾ משמע שאינם זוממין —

הראשונים, באו עוד שני עדים אחרים, והעידו כעדות הראשונים.

ובאו שוב שני העדים המזימים הראשונים, והזימום, גם לעדי הכת השניה, הרי אלו נאמנים להזים גם אותם.

ואפילו שוב באו אחרים, עדי כת שלישית, והעידו כמו הראשונה, וגם אותם חזרו שני העדים המזימים הראשונים, והזימום.

אפילו היו מאה כתות עדים שהעידו כעדות הכת הראשונה, וכת אחת של מזימין הזימה את כולם בטענה שכולם היו עמם בזמן זה במקום אחר — כולם יהרגו על פי עדות שני המזימים.⁽²⁷⁾

רבי יהודה אומר: כת המזימין הזאת — "איסמטית" היא זו! דהיינו, מלשון סוטה היא מהדרך הנכונה.

כי בהכרח, שהתייעצו העדים המזימים

את זוממי הזוממין, ופליגי תנא קמא, דאמר כל אלו שההזמה חלה עליהם אחר הכת האחרונה, יהרגו. ורבי יהודה סבר, שרק הראשונים נהרגים, היות ולא מסתבר שהיו כלם במקום אחד, ואין נאמנים.

ותמה הרמב"ן, אם כן, כיון שהאחרונים לא נאמנים, הרי כת שלפניהם היא עדות שאי אתה יכול להזימה, וכת שלפניה אינה בזוממי זוממין. ובעל המאור דחה פירוש זה, והרמב"ן יישב קושיותיו במלחמות ה'.

1. זהו פירוש הרמב"ם במשניות.

והריטב"א ביאר, ש"שקר" קמא מיותר לדרשא, ודרשו שפירושו שהשקר היה בעד עצמו, שלא היה בזמן זה במקום המעשה. והרמב"ן בכיאוורו על התורה (דברים י"ט

אם אמרו המזימים שראו הם את המעשה, אך לא ראו את העדים במקום שארע, דהוי הזמה. ונחלקו רבותינו האחרונים במעידים שהיו עמם במקום המעשה, וראו שהראשונים לא ראו את המעשה.

הלח"מ (פי"ח מעדות הל"ב) הביא שהמהריב"ל סובר דהוי הזמה. וכך כתב גם בתומים (סימן ל"ח).

אך הנתיבות המשפט (ל"ח סק"א) חולק, וסובר דזו הכחשה היא, והוכיח כן מביאו אביו שהובא לעיל (בהערות על תוס' דף ג ב). ועיין בהערות על הגמרא הוכחת הדרשה.

27. כך פירש"י ורוב הראשונים. אך הרי"ף ורמב"ן הביאו פירוש הגאונים והר"ח, שבאו אחרים והזימו את המזימים, ובאו אחרים והזימו

עד שתשקר גופה של עדות!

דהיינו, שיעידו על השקר בגופם של העדים.

דבי רבי ישמעאל, תנא: ילפינן מדכתיב "לענות בו פרה". ומפרשין: עד שתפרה גופה של עדות! שהעדים המעידים יוסרו משם, מלהעיד, כאשר יבואו העדים המזימים ויעידו עליהם שהם לא ראו כלל את המעשה.

אמר רבא: אם באו שנים עדים, ואמרו: במזרח בירה [טרקלין גדול] הרג פלוני את הנפש.

ובאו שנים עדים אחרים להזימם, ואמרו: והלא באותה שעה — במערב בירה עמנו הייתם —

חזינן, רואים אנו, אי בדקיימו, אם כאשר הם עומדים במערב בירה, יכול להיות דמיחזא חזו שהם יכולים לראות למזרח בירה — אין אלו זוממין.⁽²⁾

ואם לאו — הרי אלו זוממין.

ותמהינן: פשיטא?!

ומבארין: מהו דתימא, שמא תאמר, שאי אפשר לדונם כזוממין, כי ליחוש לנהורא בריא, שמא עדים אלו רואים למרחק רב מכל אדם, ואולי הם כן ראו ממזרח למערב בירה, קמשמע לן⁽³⁾ שלא חיישינן לכך, ומזימין אותם בכך.

ואמר רבא: באו שנים ואמרו: בעיר פורא,

אה"ע"ז נ"ז) שביארו דברי הרמב"ם רק לענין נאמנות שני מזימין כנגד מאה זוממין. אך בעצם ההזמה סבר שאינה חידוש, ולא הוצרך לגזירת הכתוב.

2. דייק הדרישה (ח"מ ל"ח סקט"ו) דהוי הכחשה, כיון שאלו שעומדים עמם אומרים שלא ראו, הרי הם כאומרים שגם אלו לא ראו, וכ"כ המרדכי בסנהדרין, (הביאו הב"י בסימן כ"ט). וכתב לחלק, שהמרדכי כתב כן באומרים שנעשה לפניהם, ואחרים שהיו שם אומרים שלא ראו, אך כאן, שנעשה בריחוק מקום, אין ראייה מאי ראיתם שגם הסמוכים להם לא ראו.

על כל פנים, מוכח שהזמה לא הוי. ולפי הלח"מ שהובא בהערות על המשנה, שאם אומרים לא ראיתם הוי הזמה, צריך לחלק מסוגיין כסברת הדרישה.

3. כתב ריטב"א, שאין הביאור בהוה אמינא

י"ח), והטור (ח"מ ל"ח) נתנו טעם למה בהזמת גופן נאמנים המזימין יותר ממכחישיין, כי הכחשה היא על המעשה, ולא מתבררת האמת כאשר כל כת נאמנת. אך הזמה על גופן, היא כעדות לפסלן משום שגזלו בעבר, ועל כך אין העדים הראשונים נאמנים, כי הם נחשבים כבעלי דין.

אך הרמב"ם (פי"ח מעדות הל"ג) כתב דנאמנות המזימין מגזירת הכתוב היא, ומקורו הוא מהגמרא בבא קמא [עב ב] שנאמנות המזימים להזים את הראשונים, גזירת הכתוב היא. וכבר ביארו האחרונים שגם לפי הרמב"ן והטור נאמנות השניים היא מגזירת הכתוב, [וכפי המתבאר בפירוש הרמב"ן בפסוק שלאחריו], אלא שהם נתנו קצת טעם וגדר לחידוש התורה, שהחשיבתם לעדים הראשונים כבעלי דין, שאינם נאמנים על עצמם. וראה עוד בחידושי רבי שמואל חלק הענינים ס"ג.

ועיין במהריב"ל (ח"ב ס"ג) ונוב"י (תנינא

בצפרא, בשעת הבוקר, בחד בשבתא, הרג פלוני את הנפש.

ומהיר מאד, קמשמע לך (4) שאין חוששין לכך, אלא מזימים אותם בעדות זו.

ובאו שנים להזימם, ואמרו: הרי באותו היום בפניא, לפנות ערב, בחד בשבתא — עמנו הייתם בנהרדעא, המרוחקת מסורא.

ואמר רבא: באו שנים ואמרו: בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש.

ובאו שנים ואמרו: עמנו הייתם בחד בשבתא, ולא ראיתם באחד בשבת כדבר הזה, אם כי עצם דבריכם שהרג אותו פלוני את הנפש — נכונים הם.

חזינן, רואים אנו, אי, אם מצפרא לפניא, מהבוקר עד הערב, מצי אזיל ניתן לילך ולהגיע מסורא לנהרדעא — לא הוו זוממין.

אלא, שלא באחד בשבת הרגו, כדבריכם, כי אם למחרת, בתרי בשבתא, הרג אותו פלוני את הנפש ההיא.

ואי לאו, אם אי אפשר להגיע במשך יום אחד מבוקר ועד ערב מסורא לנהרדעא, הוו זוממין.

ולא עוד, אלא אפילו אמרו העדים השניים: כבר בערב שבת הרג פלוני את הנפש! ונמצא שכבר היה ההורג ראוי לקבל עונש מיתה על מעשה שקדם לעדות העדים הזוממין.

שהרי מוכח שלא היו עדים אלו במקום המעשה שהעידו עליו, בשעה שאירע.

וגם בזה תמהינן: פשיטא!?

בכל זאת, אלו הזוממין — נהרגין!

ומבארין: במימרא זו בא רבא לחדש, כי מהו דתימא ליחוש ל"גמלא פרחא", שמא באו העדים מסורא לנהרדעא בגמל קל

מקום המעשה. אך מקום עמידתם ידוע לנו ממילא, שהוא במרחק סביר לראיה. ומועילה על כך הזמה כפי ראיית רוב העולם, אך אין זה מדין רוב, אלא שכך קבעה התורה כדיני חקירת העדים והזמתם. ועיי"ש עוד.

שניחוש אולי בעלי נהורא מעליא הם ונהרוג את הנידון, ועל כך קמשמע לך שאין הורגין אותו. אלא הוה אמינא שבחשש זה נציל את העדים הזוממין, שמא אכן ראו, ויפטר הנדון והם, וקמשמע לך דאזלינן בחר רוב בנפשות להרוג הזוממין. וכן הביאור בגמלא פרחא בסמוך.

4. התוס' (ביבמות קט"ז) הקשו, דהתם קיימא לך בגט שנפל ואין בעיר בעל בשם זה, שחוששין שהגיע מעיר רחוקה בגמלא פרחא. ותרצו דשם חוששין שבא לקלקל אשת חבירו, אך בעדים אם יבואו בגמלא פרחא, הם ינזקו מכך שיזימום, ולא חיישינן לזה.

ותמה האבי עזרי (פ"ט מעדות ה"א), הרי אם לא באו מזימים היו נאמנים אלו על ראייתם מצד לצד, כי עדים נאמנים אף נגד רוב. ואם כן, למה כשהזימום שהיו בצד שני, הוי הזמה על ידי רוב, [והוכיח כן, שהרי אם אומרים שהיו במזרח, אף שיכלו לראות מהמערב, יש כאן הכחשה, ועל כרחך שאמרו סתם שראו, ונאמנים משום עדות נגד רוב].

ועוד, שהיה להם לטעון שבאו בגמלא פרחא. ולפי זה, אם יטענו כן יפטר. ואם כן, מה שנהרגים, הוא משום ששתקו. ועיי' בדו"ח

ותירץ, שבחקירת עדים שואלים אותם רק על

ואין לפוטרים משום שבאו להעיד על אדם שכבר חייב מיתה, ונמצא שלא זממו להורגו, שהרי "גברא קטילא" הוא היה כבר בשעה שבאו להעיד עליו —

כיון דבעידנא דקא מסהדי על המעשה [שלדבריהם היה ביום ראשון] — גברא, הרוצח, שבאמת הרג עוד קודם לכן — עדיין לאו בר קטלא הוא. היות וכל עוד לא העידו⁽⁵⁾ עליו בבית דין על מה שבאמת הרג ביום ששי שלפניו, הוא עדיין אינו חייב מיתה.

ולכן, העדים הזוממין בעדותם, אילו היא היתה מתקבלת ולא מוזמת, היו מחייבים

מיתה לאדם שעדיין לא היה מחוייב מיתה, ונמצא שזממו להמית אדם שאינו חייב עדיין מיתה בית דין.⁽⁶⁾

ומקשינן לרבא: מאי קמשמע לן רבא בדבריו אלו?

והרי כבר תנינא, שנינו חידוש זה במשנה, שתיתכן אפשרות שהנידון חייב מיתה, ובכל זאת גם העדים הזוממין נהרגין על עדותן עליו.

דתנן [לקמן ו ב]: היו שנים רואים אותו מחלון זה ושנים מחלון אחר, אם אין מקצתם רואים אלו את אלו, הרי הן שתי כתי

דין, אילו היה מודה היה נפטר, ולכן הם המחייבים אותו. וכבר תמהו תוס', שאם כך, כל חייבי מיתות בית דין יכולין להודות ולהפטר. והתוס' בזבחים (עא א) והריטב"א כאן, דייקו, שמשמע דסבר שאפילו אם אחר כך יבואו עדים, יפטר משום שהודה.

והקשו האחרונים [וכן משמע מלשון תו' שם] שהרי פטר עצמו לגמרי, ואין זו הודאה שיכולה לפטור, שהרי אף בקנס מצינו, שאם לא חייב עצמו בכלום בהודאתו, אין הודאתו פוטרתו מהקנס, אלא שאין מתחייב על ידה לשלם.

וכתבו, שבהודאתו הוא מחייב עצמו, כגון במיתת גואל הדם, או שמכניסין אותו לכיפה עד שימות, או שמתחייב דמים ליורשיו.

והפני יהושע נקט, שאין כוונת רש"י משום הודאה הפוטרת. אלא שמודה שהרג בפני פלוני ופלוני וגורם שכל עדות עליו אי אפשר להזימה כמבואר בב"ק (עא א).

ובחשק שלמה כתב, כי ודאי אם יבואו אחר כך עדים הוא יתחייב. וכוונת רש"י רק שאינו מתחייב בהודאת עצמו. ועיין בהערות על תוס'.

לרעק"א (כתובות ל"ו) שאין שתיקה מלטעון טענה הפוטרת נחשבת כהודאה הפוטרת. ועיין עוד תירוצים ברמב"ן ריטב"א מאירי רשב"א ונימוק"י.

5. לכאורה דקדק רש"י לפרש כך ולא כתב שעוד לא נגמר דינו, כי נפטר רק משום שיכל להודות. וזה שייך רק עד שיבואו עדים, לכמה שיטות כדלקמן.

אכן צריך הדבר ביאור, לפי שבגמרא הלשון הוא, שבאו שנים ואמרו בחד בשבת נגמר דינו. ובהכרח צריך לומר כסברת רעק"א בגליון, שקודם גמר דין אין חיוב מיתה. ומה שההודאה פוטרת זה רק כראיה שעדיין אינו חייב. אך אין זו סיבת הפטור. ולכן נקטה הגמרא שמעידים על גמר דין. כי אם מעידים מתי העידו עליו, הרי מוכח שהמעשה מחייבו, ורק מתברר על ידי עדות, ואם כן, אין ההודאה פוטרת. ועיין לקמן בסמוך ובהערות על תוס'.

6. ורש"י נתן טעם, כיון שלא הועד עליו בבית

עדים.

לפיכך, אם נמצאת אחת מהן זוממת – הוא והן נהרגין. ואילו הכת השניה פטורה. (7)

הרי שנהרגין הזוממין, אף שעצם המעשה שהעידו עליו הוא נכון, וההורג עצמו נהרג על פי עדות הכת השניה. וטעם הדבר, כי בשעה שבאו להעיד עליו בשקר שהוא חייב מיתה, הוא עדיין לא התחייב מיתה בבית דין, אם כי הוא כבר עשה את מעשה ההריגה המחייבו מיתה. ומה חידש רבא?

ומתרצינן: **סיפא**, משום החידוש שבסוף דברי רבא, שיבוארו להלן, שאמר רבא "מה שאין כן בהזמת עדים שהעידו על גמר דין" – **איצטריכא ליה לרבא להשמיענו.**

ולכן אמר כל מימרא זו, על אף שאין בה חידוש בפני עצמה.

כי אחר שאמר רבא בסיפא של דבריו, כפי שיבואר להלן, שבעדות על מיתה או על קנס, חיובו של הנידון תלוי בגמר דין, וחיוב העדים הזוממים תלוי אם העידו לפני גמר הדין או לאחרי, מעתה יש חידוש גם בדברי רבא ברישא. שבמזמן, שחייב בו הנידון גם לפני גמר דין – אין העדים הזוממים מתחייבים אם העידו אחר המעשה המחייבו, גם אם עדותם היתה עדות שקר, לפי שלא ראו את המעשה.

וזו היא הסיפא של דברי רבא:

באו שנים ביום שלישי, ואמרו: בחד

בשבתא נגמר דינו של פלוני בבית דין שבמקום פלוני למיתה על שהרג את הנפש.

ובאו שנים עדים אחרים והזימו אותם, ואמרו: בחד בשבתא עמנו הייתם במקום אחר. אלא, אמנם כך היה, שהרג אותו פלוני את הנפש, וכבר בערב שבת בשבוע שעבר נגמר דינו של פלוני.

ולא עוד, אלא אפילו איחרו המזימים את הזמן שנגמר דינו, ואמרו המזימים: בתרי בשבתא, נגמר דינו של פלוני למיתה – אין אלו הזוממים נהרגין!

משום דאף לפי עדות המזימים, הרי ביום שלישי, **בעידנא דקא מפחד, בשעה שהעידו הזוממין – גברא, בר קטילא הוא.** כבר נפסק דינו למיתה בית דין, ולכן ההורג פטור, כי אין לו דם. ונמצא, שהזוממין לא באו לחדש עליו חיוב מיתה, שהרי הוא כבר נדון למות בית דין, קודם לכן.

והוסיף רבא ואמר: **וכן לענין תשלומי קנס!** שהמודה בקנס נפטר מתשלומים. ולכן גם בהם יש חילוק בין עדות על המעשה עצמו, לבין עדות שכבר נגמר דינו.

שאם **באו שנים ואמרו: בחד בשבתא גנב פלוני בהמה מחברו, וטבח ומכר אותה, והרי הוא חייב בתשלומי כפל על הגניבה, ובתשלומי ארבעה וחמשה [כולל הכפל] על הטביחה או על המכירה.**

ובאו שנים ואמרו: בחד בשבתא עמנו הייתם. אלא שאמנם כך היה המעשה, אך רק בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר –

7. לשיטת תוס', שאחר שמתברר הדין, אף בעדות על נפשות, עדים זוממין פטורים, היות

ולא עוד, אלא אפילו אמרו: בחד (9) בשבתא גנב וטבח ומכר, ורק בתרי בשבתא נגמר דינו, בכל זאת, העדים הראשונים אין משלמין, כיון דבעידנא דקא מסהדי עליו ביום שלישי, כבר גברא בר תשלומין הוא, שכבר חייבוהו בית דין בתשלומי הקנס כבר ביום שני, ולא הפסידוהו כלום.

ואף להודות ולהפטר, כבר אינו יכול, אחר שחייבוהו בית דין.

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר איסטטית היא זו.

ומקשינן: אי איסטטית היא, כת זוממין זו, ה-ב אפילו כת ראשונה נמי לא תהרג! שהרי אינם נאמנים כלל, מאחר שרצונם להזים את כל המעידים על נידון זה.

ומתריצין: אמר רבי אבהו: כגון שקדמו וחרגו את הכת הראשונה לפני שבאה כת נוספת והזימום, ורק אז התגלה שכת המזימין איסטטית היא.

ומקשינן: מאי דהוה, הוה! אם כן, שרק

הרי אלו הראשונים זוממין, ומשלמין, כיון שעוד לא התחייב בבית דין בקנס של תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, והיה הגנב יכול להפטר מהקנס על ידי הודאתו בו. ובעדותם זו באו לחייבו, ולמנוע ממנו אפשרות להפטר.

ולא עוד, אלא אפילו אמרו שהמעשה כבר היה בערב שבת, שאז הוא גנב וטבח ומכר, בכל זאת נחשבים העדים הראשונים כעדים זוממין ומשלמין, כיון דבעידנא דקא מסהדי — עדיין גברא, לאו בר תשלומין הוא.

לפי שעדיין לא חייבוהו בית דין בקנס, ויכול הוא להודות בקנס ולהפטר, ועל ידי עדותם הוא נפסד.⁽⁸⁾

אבל אם באו שנים ביום שלישי, ואמרו: בחד בשבתא גנב וטבח ומכר, וכבר נגמר דינו, וחייבוהו בית דין בתשלומי קנס.

ובאו שנים ואמרו, בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא שהמעשה וגמר הדין היו כבר בערב שבת, שאז הוא גנב וטבח ומכר, ונגמר דינו.

לא הפסידוהו, דממון הוא, וחייב משעת המעשה, ולא יכול להפטר.

וכתב הערוך לנר, שאין להקשות שאין זה כאשר זמם לעשות לאחיו, וכיון שאי אפשר לקיים כל הכאשר זמם, יפטרו. כי על מה שחייבוהו שלא כדין מתקיים כל ה"כאשר זמם". ועל הקרן שהתחייב באמת לא הוה זממה כלל.

9. המהרש"א גרס בתרי בשבתא. והיינו, על אף שכל המעשה היה אחר הזמן שהעידו הזוממין, פטורין, כי קדם הגמר דין לעדותן.

דגברא בר קטילא הוא, קשה ממשנה זו. שהרי לצורך דינו חקרו את שתי כיתות העדים, וכאן שאחר שנחקרה עדותן הוה בר קטילא, הרי אין הזוממין מתחייבין בגמר דין, שלא נגמר הדין על פיהם על אדם זכאי!

וכבר דן בזה האור שמח (פ"כ מעדות ה"ח) לפטור זוממין אם בגמר דין היה הנידון טריפה. ויתכן לחלק בין טריפה במציאות למי שעומד לידון למיתה.

8. ומשלמין רק שלשה וארבעה, כיון שאת הקרן